SIATRAS NUMISMATIC STUDIES, 14

Ἰωάννου Ν. Σβορώνου

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑ

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

EDITIO NOVA

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΙΑΤΡΑ
ΑΘΗΝΑΙ 2025

HELLENIKO 01-12:Σχέδιο 1 07/09/2025 19:57 Page 5

SIATRAS NUMISMATIC STUDIES, 14

Ἰωάννου Ν. Σβορώνου

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑ

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

EDITIO NOVA

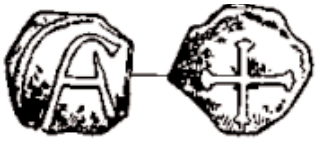

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΙΑΤΡΑ
ΑΘΗΝΑΙ 2025

HELLENIKO 01-12:Σχέδιο 1 07/09/2025 19:57 Page 6

SIATRAS SERIES OF NUMISMATIC STUDIES, *14*

Ι.Ν. Σβορώνου

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ἐπεμελήθη καὶ ἐξέδωσε Δ.Ν. Σιάτρας

© Copyright: Δ.Ν. Σιάτρας, 2025

ISBN: 978-618-5818-10-4

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Τὸ βιβλίο αὐτὸ περιλαμβάνει ἕξη μικρὲς μελέτες τοῦ Ι.Γ. Σβορώνου, οἱ ὁποῖες δημοσιεύθηκαν ὅλες μαζὶ ὑπὸ τὸν τίτλο "Βυζαντιακὰ νομισματικὰ ζητήματα" στὸν Β΄ τόμο τοῦ περιοδικοῦ *Διεθνὴς Ἐφημερὶς τῆς Νομισματικῆς Ἀρχαιολογίας* (1898), ποὺ ἐξέδιδε καὶ διηύθυνε μὲ μεγάλη ἐπιτυχία ὁ ἴδιος. Ἀκολούθησε ἀνατύπωσι ὑπὸ τύπον αὐτοτελοῦς μονογραφίας ἀπὸ τοὺς ἐκδότες Barth καὶ von Hirst (Ἀθῆναι, 1899). Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ μελέτες Ε΄ καὶ ϛ΄, οἱ ὁποῖες καλύπτουν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ βιβλίου. Στὴν Ε΄ ὁ Σ. λύνει τὸ μυστήριο τῶν θεωρουμένων ὡς πυρεκβόλων, δηλαδὴ τῶν αἰνιγματικῶν συμβόλων ποὺ ἀπεικονίζονταν στὸν θυρεό, τὶς σημαῖες καὶ τὰ νομίσματα τῶν Παλαιολόγων καὶ στὴν ϛ΄ παρουσιάζει τὰ νομίσματα ποὺ κόπηκαν στὴ Ῥόδο κατὰ τὸν 13ο αἰῶνα, μέχρι καὶ τὴν κατάκτησι τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς ἱππότες τοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Ἡ νεώτερη ἔρευνα ἐλάχιστα ἔχει νὰ προσφέρει στὰ θέματα αὐτά, συνεπῶς τὸ βιβλίο, παρὰ τὸν χρόνο ποὺ παρῆλθε ἀπὸ τὴν πρώτη ἔκδοσι, διατηρεῖ τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ ἐπανεκδίδεται.

Δ.Ν.Σ.

HELLENIKO 01-12:Σχέδιο 1 07/09/2025 19:57 Page 11

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α΄. Παλαιολόγων *ΚΑΤΑΒΟΛΗ ΚΙΒΔΗΛΟΥ* 13
Β΄. Κομνηνῶν ἡλιοσεληνᾶτα 21
Γ΄. Κομνηνῶν ὁλότραχα 25
Δ΄. Τὰ ὁλοκότινα 31
Ε΄. Τὰ πυρεκβόλα καὶ ἡ σημαία τῶν Παλαιολόγων 37
ϛ΄. Βυζαντιακὰ νομίσματα τῆς νήσου Ῥόδου:
Λέων Γαβαλᾶς καὶ Ἰωάννης Γαβαλᾶς 61
Βασιλεῖς τῆς Νικαίας (1250-1261) 63
Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος (1261) 64
Ἰωάννης Παλαιολόγος (1261-1275) 66
Μιχαὴλ Η΄ καὶ Ἀνδρόνικος Β΄ Παλαιολόγοι (1275-1278) 67
Ἰωάννης dello Cavo (1278-1282) –
Ἀνδρέας καὶ Λουδοβῖκος Μορέσκοι (1282-1307) 68
Vignolo de' Vignoli καὶ Foulques de Villaret (1307-1309) . . 69
INDEX 73

HELLENIKO 13-80:Σχέδιο 1 06/09/2025 07:15 Page 16

ΚΑΤΑΒΟΛΙ ΚΥΒ —

ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου

ΚΑΤΑΒΟΛΗ·ΚΥΒΔ —,

τοῦθ' ὅπερ ἀναγνωστέον οὐχὶ *καταβοᾷ κιβδήλου* (ἀφ' οὗ μάλιστα ἐν τοῖς ὁμοιομόρφοις μνημείοις τῆς ἐποχῆς οὐδέποτε εὑρίσκομεν τὸ Ι τῆς δοτικῆς προσγεγραμμένον), ἀλλὰ ***καταβολὴ κιβδήλου***.

Ὁλόκληρος ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἑξῆς:

+ ΧΑΡ — ΑΓΜΑ CE — ΠΤΟΝ·— ΑΤΑΒΟΛΙ·ΚΥΒ — ΔΗΛΟΥ

+ ΧΑΡ — ΑΜΑ CEΠ — ΤΟ ΚΑΤΑΒ|ΟΛΗ·ΚΥΒΔ — ΙΛΛΟΥ

ἤτοι

+ *Χάραγμα σεπτὸν καταβολὴ κυβδήλου*

+ *Χάραμα σεπτὸ καταβολὴ κυβδίλλου*

Ἡ κατὰ προφορὰν καὶ ὀρθογραφίαν διαφορὰ ἐπὶ τὰ χείρω τοῦ δευτέρου ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ μὲν ἐπιγραφὴ τοῦ πρώτου, τοῦ καὶ κατὰ τεχνοτροπίαν ἀρχαιοτέρου, ἐχαράχθη ὡς ἐδόθη ἐπισήμως ὑπὸ τῶν λογίων ἀρχῶν τῷ *"χαρακτῇ"* τοῦ νομίσματος, ἡ δὲ τοῦ ἑτέρου φαίνεται ὅτι ἐχαράχθη ἐκ μνήμης ὑπὸ τοῦ σφραγιδογλύφου καὶ ὡς ἤδη ἀπὸ ἐτῶν προὐφέρετο. Καὶ νῦν ὁ λαὸς ἡμῶν λέγει *χάραμα* καὶ *σεπτὸ* ἀντὶ *χάραγμα* καὶ *σεπτόν*.

Εὑρίσκω νῦν ἐν τῷ τέλει τοῦ παρὰ τοῦ Froehner συνταχθέντος καταλόγου τῆς πωλήσεως τῶν βυζαντιακῶν νομισμάτων τῆς συλλογῆς Φωτιάδου Πασᾶ (Paris 1890, σελ. 48, ἀρ. 675, Πίναξ II), περιγραφόμενον καὶ ἀπεικονιζόμενον τρίτον ἀντίτυπον τοῦ χαράγματος τοῦ Ἀνδρονίκου. Ὁ Froehner ἐξακολουθεῖ νομίζων τὸ νόμισμα ὡς ἐξάγιον, ἀλλὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγινώσκει νῦν ὀρθῶς, ἂν καὶ ἄνευ ἐξηγήσεως ἢ σχολίου τινός:

Χάραγμα σεπτὸν καταβολὴ κιβδήλου

Σημειωτέον δ' ὅτι ἀντὶ τῶν ἐνταῦθα ἀναγνώσεων τοῦ Froehner

*Ἀν**δ**ρόνικος — καταβολ**ὶ** κιβδ**ί**λου*

τὸ νόμισμα φέρει

*Ἀν**τ**ρόνικος Δεσπό(της) — καταβολ**ὴ** κιβδ**ὴ**λου.*

Ἰδοὺ ἀκριβὴς περιγραφὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρίστης φωτοτυπικῆς εἰκόνος τοῦ καταλόγου:

Ἀργυροῦν, 29 χλσμ. —

ΑΝΤΡ[Ο]ΝΙ[Κ]ΟC ἀριστερά, Δ[Ε]CΠΟ[ΤΗC] δεξιά.

Δύο βασιλεῖς (Ἀνδρόνικος ὁ Β' καὶ Εἰρήνη) ἱστάμενοι κατ' ἐνώπιον καὶ κρατοῦντες ἐν μέσῳ αὐτῶν διπλοῦν σταυρόν.

Τὸ ὅλον ἐν κύκλῳ σφαιριδίων.

HELLENIKO 13-80:Σχέδιο 1 06/09/2025 07:15 Page 44

ἐπαναλαμβανόμενον.[55] Ἐκτεθείσης ἤδη τῆς γνώμης τῆς ἀντικειμένης εἰς παραδοχὴν τῶν πυρεκβόλων, θὰ ἦτο εὔκολος ἡ ἐπίλυσις τοῦ πολυθρυλήτου τούτου ζητήματος, ἂν ἦτο δυνατὸν ν' ἀποδειχθῶσι δύο τινά: (α) ὅτι τὸ πυρεκβόλον ἦτο ἐν χρήσει ὡς ἔμβλημα οἰκοσήμου καὶ πρὶν ἢ παραλάβῃ αὐτὸ ὡς τοιοῦτον ὁ οἶκος τῆς Βουργουνδίας καὶ (β) ὁποῖον σχῆμα εἶχε τὸ πυρεκβόλον κατὰ τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα, ὅτε ἐχρῶντο αὐτῷ ὡς συμβόλῳ — τίς οἶδε διὰ τίνας λόγους — οἱ Παλαιολόγοι. Πεποίθαμεν δ' ὅτι ἀμφότερα ταῦτα δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν.

» Ἐκ τοῦ ἐπισήμου φλωρεντίνου οἴκου τῶν Ἀκκιαϊολῶν τοῦ ἀνερχομένου εἰς τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα, διάσημος ὑπῆρξε ὁ Δάρδανος Ἀκκιαϊόλης, ὅστις διατελέσας θησαυροφύλαξ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως καὶ καταλαβὼν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος τὰ ὕψιστα ἀξιώματα ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐχρημάτισε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ διευθυντὴς τοῦ Νομισματοκοπείου κατὰ τὰ ἔτη 1317 καὶ 1318. Ὁ Δάρδανος λοιπὸν ὡς ἔμβλημα οἰκοσήμου εἶχε τὸ *acciaiuolo*, ὅπερ αἰνίττεται τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ καὶ τὸ κύριον ὄνομα τοῦ πάππου του· ἐν δὲ τῷ ἐπισήμῳ βιβλίῳ τοῦ Νομισματοκοπείου τῆς Φλωρεντίας, δημοσιευθέντι ὑπὸ τοῦ Orsini, ἔνθα ἀναφέρεται ὁ Δάρδανος μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχόντων, σημειοῦνται τὰ ἑξῆς περὶ τῶν κοπέντων τῷ 1318 νομισμάτων:

> Quorum tempore coniati fuerunt floreni de auro, *signati signo acciaiuoli* in presenti facie picto.

Καὶ κατωτέρω:

> Item eorum tempore coniati fuerunt floreni guelfi de argento novi valor triginta den. parvorum pro quolibet floreno argenti, *signati signo acciaiuoli* in presenti facie supra picto.[56]

---

[55] Τέσσαρα Χ μετὰ τεσσάρων Ε ἐπί τινος ἀντιμηνσίου τοῦ Μουσείου τῆς Χριστιανικῆς Ἑταιρείας ἀναγινώσκει ὁ Λαμπάκης, εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν στηριζόμενος (*Δελτίον ΧΑΕ* 1894, σελ. 49):

Χριστὸς Χάριν Χριστιανοῖς Χαρίζει καὶ *Ἑλένης Εὕρεσις Ἑβραίων Ἔλεγχος.*

Πιθανωτέρα ἄρα ἐνταῦθα τῆς τοῦ Λάμπρου εἶναι ἡ ἀνάγνωσις:

Σταυρὲ Χριστοῦ Χάριν Χριστιανοῖς Χάριζε καὶ
Σταυρὲ Ἑλένης Εὕρεσις Ἑβραίους Ἔλεγχε! (Ι.Ν. Σβ.)

[56] Ign. Orsini, *Storia della monete della Republica Fiorentina*, 1760, σελ. 26.

HELLENIKO 13-80:Σχέδιο 1 06/09/2025 07:15 Page 51

Εἰκὼν 9 (Sabatier, πίν. LII 22). Ἀλέξιος Κομνηνός. Ἴδε καὶ Μανουὴλ Κομνηνός, LVI 8.

Εἰκὼν 10 (Sabatier, πίν. LXII 2). Ἀνδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος.

Εἰκὼν 11 (Sabatier, πίν. LXV 6, 7). Θεόδωρος Γ. Δούκας Βατάτζης (Νικαίας).

Εἰκὼν 12 (Sabatier, πίν. LXVI 9). Μανουὴλ Ἄγγελος (Θεσσαλονίκης).

αὐτοί δ' οἱ διορθωταὶ τῶν κειμένων ἄλλως ἢ ὡς χαλύβδινα πυρέκβολα ἑρμηνεύουσιν αὐτά. Ἀντὶ τῶν τσακμακίων οἱ μὲν ἀρχαῖοι μεταχειρίζονται τὴν λέξιν *πυρεῖα*, οἱ δὲ Βυζαντῖνοι τὰς λέξεις *πυρογόνοι* καὶ *πυροβόλοι λίθοι*.[68]

Κατὰ τίνα δὲ τρόπον εἰκονίζουσιν οἱ Βυζαντῖνοι τὸν *σταυρὸν μετὰ πυρεκβολῶν*, γνωρίζομεν κάλλιστα ἐκ πλείστων μνημείων, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τῶν νομισμάτων. Ἐν τοῖς πλησιεστέροις χρόνοις πρὸς τὸν Κωδινὸν τὸ *φωτεινὸν τοῦ σταυροῦ τρόπαιον*, ὡς ὀνομάζει τὸν σταυρὸν τοῦ ὁράματος τοῦ Κωνσταντίνου ὁ πρῶτος περὶ αὐτοῦ γράψας Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, εὑρίσκομεν συνήθως τοὺς ἐξῆς τύπους ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων (Εἰκόνες 9 καὶ 10).

Ἐνίοτε τὸν τύπον τοῦτον συνοδεύει ἡ περίφημος ἐπιγραφὴ NI-KA (ἐν τούτῳ νίκα) ἢ ἁπλούστερον $\overline{\text{IC}}$ $\overline{\text{XP}}$ NIKA. Ὅμοιον τύπον ἀκριβῶς ἔχει ὁ σταυρὸς τοῦ λαβάρου ὅπερ κρατοῦσιν οἱ βασιλεῖς τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἰδίᾳ οἱ τῆς Νικαίας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης (Εἰκόνες 11 καὶ 12).

Τὸν αὐτὸν τύπον ἔχει ὁ σταυρὸς τοῦ λαβάρου καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων πολὺ ἀρχαιοτέρων βασιλέων, π.χ. Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου (Sab. XXXVI, 6), Μαυρικίου Τιβερίου (Sab. XXV, 28), Ἰουστινιανοῦ (Sab. XIII, 12). Πρέπει δὲ νὰ ἀνέλθωμεν εἰς τοὺς περὶ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν χρόνους, ἵνα εὕρωμεν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοὺς ἀρχαιοτέρους παραπλησίους καὶ δὴ ἀρχικοὺς τύπους τοῦ σταυροῦ τοῦ λαβάρου, τοὺς ἐκ τῶν γραμμάτων I, X καὶ P = *Ἰ(ησοῦ) Χ(ριστοῦ) Σταυρὸς* ἀποτελουμένους, ἐν οἷς ὅμως πάλιν

[68] Πρβλ. Ὠριγέν. τόμ. Γ΄, σελ. 341^{C}, 549^{A} κ.λπ.

SIATRAS SERIES OF NUMISMATIC STUDIES

1. *Το χαλκουν κομμα - The Pella Find (1914) and the Copper Coinage of Cassander*, by G.P. Oeconomos. Athens, 2017.

2. *The Myron Hoard/1914 - IGCH 62*, by J.N. Svoronos. Athens, 2019.

3. *Late Seleucid Mints in Ake-Ptolemais and Damascus - Editio nova*, by Edward Newell. Athens, 2023.

4. *Constantinian Coinage - The Delos Hoard / 1909*, by J.N. Svoronos.

5. *Νομίσματα του νεώτερου ελληνικού κόσμου 1566-2007*, Ἀ.Π. Τζαμαλῆ.

6. *Coins of the Modern Greek World 1566-2007*, by A.P. Tzamalis.

7. *Syracusan "Medallions" and their Engravers*, by Arthur J. Evans.

8. *The Coinages of Demetrius Poliorcetes*, by Edward T. Newell.

9. *Die Gewichte und Werte der ptolemäischen Münzen, 3. Aufl. = Weights and Values of the Ptolemaic Coinage*, by F.O. Hultsch.

10. *Byzantine Lead Seals - The Stamoules' Collection*, by Constant. M. Constantopoulos. Athens, 2023.

11. *Numismatics and History of Myconos*, by Jean N. Svoronos.

12. *The Byzantine Lead Seals of Francesco Ficoroni*, by D.N. Siatras. Athens, 2025.

13. *Early Christian Numismatics - Coins of Constantine the Great. Coins of Salonina*, by Charles W. King. Athens, 2025.

14. *Βυζαντιακὰ νομισματικὰ ζητήματα* - EDITIO NOVA, ὑπὸ Ι.Ν. Σβορώνου. Ἀθῆναι, 2025.

15. *The Mediaeval Coins of Rhodes & Other Topics on Byzantine Numismatics*, by Jean N. Svoronos. Athens, 2025.

16. *The ex-Meletopoulos Collection of Greek and Roman Coins*, by D.N. Siatras. Athens, 2025.